

Naše zahraničněpolitická aktivita v Radě bezpečnosti OSN, 1994–1995

Česká republika v Radě bezpečnosti OSN 1994–95. Ediční řada Česká zahraniční politika. Editor Karel Krátký. Ústav mezinárodních vztahů (na základě projektu MZV ČR č. 4/14 z roku 1997), Praha 1997, 109 stran, ISBN 80-85864-39-8.

Rada bezpečnosti OSN jako hlavní orgán Organizace spojených národů odpovědný za udržování světového míru a bezpečnosti prošel od skončení studené války procesem oživení, spojeným s entuziasmem ohledně role OSN jako takové. Symbolického vrcholu dosáhl tento proud změn v Radě bezpečnosti na prvním (a zatím i posledním) summitu hlav států Rady bezpečnosti v lednu 1992. Nejvýrazněji se zmíněný trend projevil ve značné míře kooperace uvnitř Rady bezpečnosti, podstatným omezením použití či hrozby použití práva veta, zesílenou aktivitou v nových oblastech a častým vysíláním mírových misí OSN. V jejich rámci se OSN pustila do nepříliš probádaných vod intervence v občanských válkách a ve vnitřních konfliktech.

Rada bezpečnosti přispěla v letech 1990–1997 k zásadnímu rozšíření svých aktivit právě začleněním vnitrostátních konfliktů a porušování lidských práv do kategorie hrozeb mezinárodnímu míru a bezpečnosti a následnými akcemi i proti vůli daného státu. Postupně se zapojila do řešení vnitřních krizí od Gruzie přes Haiti, Kambodžu, Salvador, Libérii, Mosambik, Rwandu, Somálsko až po Tádžikistán. U určité části těchto krizí bylo možné jasně rozeznat zájem jednotlivých velmocí na zaangažování OSN i v těch případech, kdy byl dopad na světovou bezpečnost omezený. Objem aktivit Rady bezpečnosti se tedy v každém případě v porovnání s předešlým desetiletím zněkolikanásobil, což přidávalo zastoupení v tomto orgánu světového společenství na ještě větší důležitosti.

Do tohoto rozjetého mechanismu nesrovnatelného s pasivitou Rady bezpečnosti během studené války, kdy byla paralyzována ideologickou rivalitou dvou bloků, se měla zapojit i Česká republika jako její nestálý člen zvolený na dobu dvou let 1994–1995. Účast v Radě bezpečnosti je dost výjimečnou událostí pro stát velikosti České republiky, vždyť i bývalé Československo získalo nestálé místo v Radě bezpečnosti vyhrazené pro skupinu východoevropských států pouze dvakrát (v roce 1964 a v letech 1978–1979).

Úkol sám o sobě nesmírně obtížný právě v souvislosti s procesem revitalizace, jímž Rada bezpečnosti procházela, a v souvislosti s řadou nových výzev mezinárodní bezpečnosti (od rozpadu mnohonárodních států, konfliktů vytvářejících stav absolutní anarchie bez jakékoli centrální struktury, nového chápání státní suverenity a hrozeb mezinárodnímu míru a bezpečnosti, existence komplexních humanitárních katastrof apod.), které budou patřit k charakteristice 90. let tohoto století, byl v případě české diplomacie ještě o něco komplikovanější. Naše země totiž vstoupila do tohoto elitního diplomatického klubu krátce po svém etablování jako nový samostatný subjekt na mezinárodní scéně.

Jak konstatuje v předmluvě recenzované knihy náš tehdejší velvyslanec při OSN, Karel Kovanda, tento úkol naše diplomacie zvládla dobře: „Zavedli jsme se, udělali si jméno a následující dva roky jsme pak jen dále dokreslovali profil, který jsme během onoho prvního měsíce předsedování Radě v hrubých rysech načrtli.“¹

Toto hodnocení pak ilustruje v jednotlivých kapitolách celá publikace Česká republika v Radě bezpečnosti OSN 1994–95, vydaná Ústavem mezinárodních vztahů v ediční řadě Česká zahraniční politika. Přitom je kniha pojata jako komentovaná sbírka vystoupení našich diplomatů v Radě bezpečnosti, doplněná informativními přílohami. Tento postup tvoří příručku vhodnou pro všechny zájemce jak o OSN, tak o českou zahraniční politiku.

Přirozeným a velmi zdařilým způsobem jsou do textu zakomponovány pasáže uvádějící čtenáře do problematiky Rady bezpečnosti, seznamující s jejím místem v systému OSN i s její rolí v udržování světového míru a bezpečnosti spolu s přehledem pracovních metod Rady bezpečnosti a jednotlivých otázek, které se dostaly během našeho působení na pořad jejích jednání. Protože nejde o vyčerpávající práci o činnosti Rady bezpečnosti, dá se promítnout i fakt, že se v přílohách nenašlo místo pro Prozatímní procedurální pravidla Rady bezpečnosti (tj. jednací řád tohoto orgánu, byť již po několik desetiletí stále „prozatímní“), která by mohla poskytnout další užitečnou perspektivu na činnost Rady bezpečnosti.

Úvodní kapitola recenzované publikace svou hutností předznamenává i další úvody k jednotlivým tematickým kapitolám a poskytuje čtenáři možnost vybrat si z následujících kapitol k bližšímu studiu případně jen ty, které ho zajímají. Ze dvou možných variant uspořádání zvolili autoři tematické rozdělení do šesti kapitol. Od všeobecných otázek spojených s OSN a především s její činností v oblasti mírových operací přecházejí autoři ke kapitolám věnovaným vždy každému jednotlivému krizovému regionu. Postupně tak před námi defilují konflikty od bývalé Jugoslávie přes oblast SNS, tradiční horkou zónu Blízkého a Středního východu, nešťastný kontinent Afriku až po Latinskou Ameriku (zde je možné mít jedinou výhradu ke zvolenému názvu, neboť jde spíše o středoamerický subregion, včetně Karibské oblasti). Chronologický aspekt však z publikace našťastí nevypadl a objevuje se v jedné z příloh jako přehledný seznam vystoupení našich delegátů v Radě bezpečnosti.

Otázky týkající se OSN jako celku se na pořad jednání Rady bezpečnosti nedostávají tak často jako v případě Valného shromáždění, a proto se v dané kapitole věnuje nejvíce místa otázce přímo spojené s hlavním úkolem Rady bezpečnosti – s udržováním míru. Přestože se v průběhu našeho členství v Radě bezpečnosti již projevil trend k omezování počtu mírových misí OSN, jejich rozsah byl ke konci roku 1994 bezprecedentní jak co do počtu misí, tak co do jejich celkové velikosti. Celkem 17 mírových misích OSN se zúčastnilo téměř 80 tisíc členů vojenského, policejního a civilního personálu ze 76 zemí.² S tím souvisely i zásadní diskuze týkající se charakteru mírových misí OSN, jejich poslání, omezení a podmínek pro úspěch a reagující na dva materiály předložené generálním tajemníkem OSN v roce 1992 a 1995 – na *Agendu pro mír* a na *Doplňk* k tomuto materiálu. V této sekci se naši zástupci ve svých vystoupeních zamýšleli nad těmito dokumenty a otázkami, kde mohou využít i zkušeností z naší účasti v mírových misích OSN různého typu uskutečněných od skončení studené války.

Tuto skutečnost shrnul v listopadu 1994 Karel Kovanda následovně: „*Česká republika má na 1000 vojáků a vojenských pozorovatelů v mírových operacích OSN v bývalé Jugoslávii, Mosambiku a Libérii. Další jejich skupina je připravena jet do Gruzie. Dříve jsme se účastnili operací v Angole a v Somálsku. Česká republika tedy patří mezi poměrně důležité vojenské přispěvatele, zejména ve srovnání se svým počtem obyvatel, jichž je něco přes 10 milionů.*“³

V době našeho dvouletého působení v Radě bezpečnosti vrcholil krvavý konflikt v bývalé Jugoslávii, kterému i naše delegace věnovala zvýšenou pozornost z historických, politických a širších bezpečnostních důvodů. Nejrozsáhlejší kapitola celé práce je zaměřena především na problematiku postoje mezinárodního společenství k tomuto konfliktu. Ten byl ztělesněn řadou plánů na jeho ukončení a zastřešen Mezinárodní konferencí o bývalé Jugoslávii, jakož i aktivitami mírových sil na území Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, sankčními režimy v oblasti dodávek zbraní i v rovině hospodářské a zločinů proti lidskosti páchaných na civilním obyvatelstvu bohužel všemi zúčastněnými stranami. S tím souvisí i otázka nutné nestrannosti při řešení podobných konfliktů.

Česká republika se ústy svých zástupců stávala mnohem viditelnější nejen na mezinárodní scéně, ale zvyšovala též svou možnou atraktivitu jako případného cíle odplaty. Z tohoto pohledu musíme ocenit jasnou linii při pojmenování různých forem porušování základních humanitárních práv, ať už se jich dopouštěl kdokoli. Závěr roku 1995 a tím

i našeho členství v Radě bezpečnosti se nesl v duchu Daytonských dohod a rozmístění jednotek IFOR.

Bohužel musíme souhlasit s Dušanem Rovenským, který v prosinci 1995 v Radě bezpečnosti konstatoval: „*Zatímco tleskáme politickým vůdcům jižních Slovanů za odvážný krok, který učinili v Daytonu a zpečetili v Paříži, nemůžeme nemyslet na všechnu tu smrt, lidské utrpení a ničení, kterému bylo vystaveno zejména civilní obyvatelstvo v průběhu uplynulých čtyř let. Nebylo skutečně možné dosáhnout politického urovnání, aby se předešlo této nesmyslné válce?*“⁴

Současná situace spojená s končícím mandátem SFOR a pomalu postupující rekonstrukcí válkou zničené země dává bohužel tušit, že situace v bývalé Jugoslávii bude na počadu jednání Rady bezpečnosti ještě po řadu let.

Podstatně kratší kapitola je věnována prostoru Společenství nezávislých států, kde se OSN angažovala pouze v některých konfliktech, ať už díky dělbě práce s KBSE (od prosince 1994 OBSE), anebo pro odpor Ruska k angažovanosti v konfliktech na jeho území. Hlavním cílem naší aktivity v tomto prostoru se stala občanská válka v Gruzii, komplikovaná mnohovrstevnou účastí Ruska na ní a jeho snahou o získání mandátu OSN pro „mírovou činnost“ prováděnou ruskými jednotkami či alespoň politického požehnání OSN pro tuto roli. Česká delegace zde sehrála roli skeptického pozorovatele situace, částečně vyvěrající z vlastní zkušenosti s jednotkami bývalého Sovětského svazu. Vystoupení naší delegace dokumentují tuto zkušenost i míru kritičnosti k působení ruských jednotek, jež nebyla vždy přítomna u zástupců západních států. Důležitou inovací způsobu práce Rady bezpečnosti představovala účast státu při projednávání těch záležitostí, jež se ho týkají, a možnost přednést své stanovisko. A přesně to bylo gruzínskému prezidentovi s pomocí české delegace umožněno.

V programu Rady bezpečnosti, tedy i zmíněné publikace nemohla pochopitelně chybět ani problematika Blízkého a Středního východu. Přestože válka v Perském zálivu a následné vytvoření bezpečných zón na severu Iráku byly již minulostí, aktivita OSN se v té době stále dotýkala Iráku. Nyní se ovšem zaměřila především na sankční režim uvalený na Irák v souvislosti s jeho programem vývoje a výroby zbraní hromadného ničení. Předešlý konflikt se v otázce diplomatického dořešení, pokud šlo o uznání suverenity, politické nezávislosti a územní celistvosti Kuvajtu Irákem, rovněž protáhl až do doby našeho působení v Radě bezpečnosti. Toho bylo dosaženo až po značném tlaku mezinárodního společenství v listopadu 1994. Česká republika byla do daného problému zaangažována mnohem hlouběji díky místopředsednické funkci v sankčním výboru týkající se právě situace mezi Irákem a Kuvajtem. Druhým evergreenem politicky horkého regionu byl arabsko-izraelský spor a pokračující jednání o mírovém procesu mezi Palestinci a Izraelem.

Nejčastěji se objevujícím regionem byla však na jednáních Rady bezpečnosti i v letech 1994–1995 Afrika. Největší počet mírových operací OSN směřoval právě sem a reflektoval skutečnost, že převážná většina konfliktů probíhajících v současné době ve světě je koncentrována právě zde. Česká republika tak musela zaujímat stanovisko ke konfliktům, krizím, nestabilitě a nedodržování mezinárodních norem od Západní Sahary po Somálsko a od Libye po Mosambik.

Nejvíce pozornosti však na sebe poutal krvavý výbuch etnické nenávisti v oblasti Velkých jezer – ve Rwandě a v Burundi. Mezinárodní společenství bylo svědkem etnických čistek a genocidy v zemi, která shodou okolností právě v té době zasedala v Radě bezpečnosti jako nestálý člen – ve Rwandě. Výjimečný byl tento konflikt i následným zřízením Mezinárodního soudního tribunálu pro Rwandu, což Česká republika v Radě bezpečnosti plně podpořila.

V dokumentech je zdůrazněn aktivní přístup české delegace k pojmenování věci pravým jménem: „*Takže tu máme 200 tisíc mrtvých Tutsiů z celkového počtu zhruba jednoho milionu. Dvacet procent rwandských Tutsiů. Každý z nás si může spočítat, kolik životů by takové procento představovalo v naší vlastní zemi, pro náš vlastní národ. A tato situace bývá po-*

pisována jako »humanitární krize« – jako by šlo o hladomor či snad o živelní pohromu. Naše delegace soudí, že je třeba ji nazvat správně, totiž genocidou.“⁵

I ostatní příspěvky týkající se v některých případech ukončení občanské války a snahy o obnovu poznamenaných zemí a jejich společností podtrhují současný stav nešťastného afrického kontinentu, který je právem na seznamu střednědobých prioritních cílů OSN jako celku.

Rozsah díla byl zřejmě hlavním limitujícím důvodem, proč nebyly alespoň do příloh zařazeny nejdůležitější rezoluce Rady bezpečnosti, na něž se v textu jednotlivých vystoupení odkazuje. Naštěstí jsou tyto dokumenty dostupné alespoň ze zdrojů OSN a čtenář s hlubším odborným zájmem si je může snadno dohledat. Toto je ostatně důležitý klad celého edičního počínu, který umožnil prezentovat vystupování České republiky na důležitých diplomatických fórech, zvláště pokud jsou dané materiály jinak těžko dostupné.

Pečlivá překladatelská a korektorská práce prováděná jak na MZV, tak v ÚMV jen podtrhuje možnost kvalitní spolupráce s Ministerstvem zahraničních věcí při vydávání podobných prací v budoucnu. Publikaci vydanou jako doklad o úspěšném vykročení mladé české zahraniční politiky je nutné uvítat tím spíše, že skutečných úspěchů nemá žádná diplomacie malé země nazbyt a bylo by jistě škoda, pokud by se nad touto kapitolou zavřela voda a zbyla z ní jen řádka ve statistice ročenky OSN.

Radek Khol

¹ Česká republika v Radě bezpečnosti OSN 1994–95. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 7.

² Viz Supplement to An Agenda for Peace. Dokument OSN A/50/60-S/1995/1, odst. 11.

³ Česká republika v Radě bezpečnosti OSN 1994–95, cit. dílo, s. 18.

⁴ Tamtéž, s. 48.

⁵ Tamtéž, s. 72.